Régi nyomtatványok, új felfedezések – harmadik alkalommal rendezték meg a Borsa Gedeon-műhelykonferenciát

2026/10/21

A mohácsi csata ötszázadik és Buda visszafoglalásának háromszáznegyvenedik évfordulója adott történelmi keretet a III. Borsa Gedeon-műhelykonferenciának, amelyet 2026. október 12-én rendeztek meg az OSZK-ban.

[1]

[2]

A mohácsi csata ötszázadik és Buda visszafoglalásának háromszáznegyvenedik évfordulója adott történelmi keretet a III. Borsa Gedeon-műhelykonferenciának, amelyet 2026. október 12-én rendeztek meg az Országos Széchényi Könyvtárban.

A *Romlások orvoslása: a török kor nyomtatványai Mohácstól Buda visszafoglalásáig* [3] című tudományos tanácskozás hét szekciójában a korszak könyv-, nyomdászat-, irodalom- és művelődéstörténetének új kutatási eredményeit mutatták be. Az előadások között korábban ismeretlen nyomtatványok és könyvtöredékek azonosítása is szerepelt.

A nemzeti könyvtár Régi Nyomtatványok Tára harmadik alkalommal szervezte meg a Borsa Gedeon (1923–2022) emlékét őrző műhelykonferenciát, amely lehetőséget teremt a régi magyarországi nyomtatványok kutatóinak szakmai párbeszédére és legújabb eredményeik bemutatására.

A résztvevőket **Bokodi-Oláh Gergely,** az OSZK Kutatási és Különgyűjteményi Főosztályának vezetője köszöntötte. Megnyitójában felidézte Borsa Gedeon tudományos örökségét, hangsúlyozva a könyvészeti pontosság és a források sokoldalú vizsgálatának jelentőségét. Rámutatott arra is, hogy a romlás és az orvoslás fogalmai a 16–17. század vallási, politikai és irodalmi gondolkodásának egyaránt meghatározó elemei voltak.

ORSZÁGOS
SZÉCHÉNYI
KÖNYVTÁR

[4]

ORSZÁGOS
SZÉCHÉNYI
KÖNYVTÁR

[5]

Történelmi emlékezet és könyvkultúra a török korban

A konferencia elején **Perger Péter,** az OSZK Régi Magyarországi Nyomtatványok (RMNy) Műhelyének vezetője emlékezett meg a száz éve született **Dörnyei Sándorról**, aki bibliográfiai és orvostörténeti munkássága mellett személyes barátsággal is kötődött Borsa Gedeonhoz. Az előadás felidézte a kutató nemzeti könyvtárhoz fűződő kapcsolatát, az 1956-os forradalom idején vállalt szerepét és a retrospektív nemzeti bibliográfia területén végzett munkáját. A megemlékezést történeti interjúrészlet egészítette ki, amelyben Dörnyei Sándor az 1956. november 4-i eseményekről és a könyvtár értékes kéziratainak védelméről beszélt.

Őze Sándor *Magyarország romlása a török vész időszakában* című előadásában arra kereste a választ, hogyan vált Mohács a magyar történelmi emlékezet egyik meghatározó tragédiájává. A csata kortársi értelmezése és a későbbi nemzedékek Mohács-képe közötti különbségeket vizsgálva mutatta be, miként alakult át a vereség jelentése az ország tartós politikai megosztottságának tapasztalatával.

G. Etényi Nóra Hieronymus Ortelius török háborúkat feldolgozó munkájának 1694-es bécsi kiadását elemezte, különös figyelmet fordítva a történeti beszámolók, a metszetek és a politikai reprezentáció kapcsolatára. **Viskolcz Noémi** Matthias Lang soproni evangélikus lelkész könyvkiadói tevékenységét mutatta be, akinek 17. századi munkássága jelentős szerepet játszott a helyi gyülekezet vallási és kulturális életének fenntartásában.

[6]

[7]

[8]

[9]

[10]

[11]

Korábban ismeretlen nyomtatványok nyomában

A második szekció a régi nyomtatványok fennmaradásának és azonosításának kérdéseit állította középpontba. **Luffy Katalin,** a Kolozsvári Egyetemi Könyvtár munkatársa könyvkötésekből előkerült nyomtatványtöredékeket mutatott be, amelyek között több korábban ismeretlen kiadványt sikerült azonosítani. A leletek a nyomdászattörténet mellett egykori könyvkötőműhelyek működéséről is új információkat szolgáltatnak.

Bajáki Rita egy 1658-as, eddig bibliográfiailag ismeretlen magyar nyelvű nyomtatványról számolt be, amely a nagyszombati Szent Adalbert Társulat könyvtárából került elő. **Kéry István** *Világtól Istenhez emelkedő léleknek első sóhajtása* című munkája új tétellel egészítheti ki a *Régi Magyarországi Nyomtatványok* bibliográfiáját.

A szekció szintén kiemelkedő felfedezését **Varga Bernadett,** az OSZK Régi Nyomtatványok Tárának osztályvezetője ismertette. Kutatásának kiindulópontját a bártfai Szent Egyed-templom egykori zenei gyűjteményéből származó, restaurálás során előkerült nyomtatványtöredékek jelentették.

Az egyik leletegyüttesről sikerült megállapítani, hogy **Antoninus Florentinus *Summa theologica*** című művének 1477-ben, Speyerben készült kiadásából származik. A másik, még jelentősebb felfedezés 31 levélnyi töredékből állt, amelyeket a kutató egy eddig ismeretlen ***Obsequiale Strigoniense,*** vagyis esztergomi szertartáskönyv kiadásaként azonosított. A töredékekből a főszöveg mintegy 67 százaléka rekonstruálható.

Az újonnan azonosított kiadás feltehetően a 16. század eleji velencei nyomdászathoz kapcsolódik, pontos eredetének meghatározása azonban további kutatást igényel. A felfedezés különösen jelentős, mivel az esztergomi szertartáskönyvek Mohács előtti kiadásaival már Borsa Gedeon is foglalkozott. A leletek ismét rámutattak arra, hogy a későbbi könyvkötésekhez felhasznált töredékek akár évszázadokkal később is ismeretlen kiadványok létezését bizonyíthatják.

[12]

[13]

[14]

I. Kiáztatott töredék és bordozókönyve
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

[15]

a vele egykorú kéziratot, melyet Peter Stöckel örököseitől
eno ab haeredibus Petri Stockel" (Mus. pr. 6)
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

[16]

[17]

A mohácsi híradásoktól az erdélyi szászok olvasmányaiig

A délutáni program két párhuzamos helyszínen folytatódott. A harmadik szekcióban **Faragó Dávid** egy 1526 őszén Nürnbergben megjelent, az OSZK gyűjteményében is megtalálható német röplap forrásait és hitelességét vizsgálta, amely a mohácsi csata utáni eseményekről közölt híreket. **Péterfi Bence** II. Lajos egykori német trombitásának történetét mutatta be, aki a mohácsi vereséget követően oszmán fogságba került, majd 1532-ben, Kőszeg ostroma idején megszökött. **Keppinger Boglárka** Oláh Miklós esztergomi érsek reformációra adott válaszával foglalkozott, különös tekintettel az 1560-as nagyszombati zsinat határozatait közreadó szinodális könyvre, amelynek egyik kiadásából az OSZK is őriz példányt.

A párhuzamos negyedik szekcióban **Szvorényi Róbert,** az OSZK RMNy Műhelyének kutatója egy 1686-ban, Szebenben megjelent latin nyelvű halotti búcsúztató kiadványt vizsgált. A *Meta sagittarum prosapiae Mikesianae* című munka a zabolai Mikes Kelemen emlékét őrizte meg, aki nem azonos a későbbi rodostói levélíróval. Az előadó az ajánlások, címerek, alkalmi költemények és különleges versszerkesztési megoldások elemzésével mutatta be a főúri reprezentáció és a korabeli latin nyelvű költészet kapcsolatát. A kiadvány szerzőségének vizsgálata során felvetette, hogy egyes szövegek megalkotásában kolozsvári jezsuita diákok és tanáruk is közreműködhettek. A búcsúztató így az erdélyi társadalmi kapcsolatok és a jezsuita oktatás történetének is értékes forrása.

Verók Attila az erdélyi szászok egészségügyi ismereteket közvetítő nyomtatványairól és olvasmányairól beszélt, előadását Dörnyei Sándor emlékének ajánlva. Rámutatott, hogy füveskönyvek, herbáriumok és kalendáriumok a kisebb magánkönyvgyűjteményekben is megtalálhatók voltak. **Orbán Áron** a Carolus Clusius és Beythe István nevéhez kapcsolódó, 1583-ban megjelent *Stirpium nomenclator Pannonicus* című növényjegyzék keletkezését, valamint a benne szereplő magyar növénynevek hitelességének kérdését vizsgálta.

MIKES, I. a.
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
1802
BIBLIOTHECA NATIONALIS

[18]

[19]

[20]

[21]

[22]

[23]

A visszafoglaló háborúk irodalmi és vallási értelmezései

Az ötödik szekcióban **Tóth Anna Judit**, az OSZK RMNy Műhelyének kutatója a visszafoglaló háborúk hazai neolatin irodalmi visszhangját mutatta be. A vizsgált kiadványok között jezsuita iskoladrámák, kiseposzok, alkalmi költemények és retorikai mintabeszédek egyaránt szerepeltek.

Külön figyelmet fordított az 1688-ban bemutatott iskoladrámákra, köztük egy Szent István és Koppány küzdelmét feldolgozó pozsonyi darabra, amelyben a történelmi cselekmény korabeli politikai párhuzamokat is felidézhetett. Az előadás egyik legérdekesebb következtetése az volt, hogy több latin nyelvű műben Konstantinápoly visszafoglalásának reménye is megjelent. Ez a várakozás jól érzékelteti, milyen távlatokat nyitottak meg a keresztény seregek győzelmei a korszak egyes szerzőinek gondolkodásában.

Papp Ingrid *Identitásformáló helyszínek* című előadásában Mohács és Szigetvár emlékezetének továbbélését vizsgálta a cseh és szlovák irodalomban. Andrej Sládkovič 19. századi, Zrínyi Miklós hősiességét megörökítő költeményén keresztül a történelmi emlékezet és a közösségi identitás kapcsolatát mutatta be.

Kovács Eszter, az OSZK RMNy Műhelyének munkatársa azt elemezte, hogyan változott a magyarság megítélése a 16–17. századi cseh nyomtatványokban. Míg a korábbi művek gyakran Európa és Csehország védőbástyájaként ábrázolták Magyarországot, a visszafoglaló háborúk idején egyre többször jelent meg a passzív, sőt olykor törökbarátnak tekintett magyarság képe. Az előadó különösen szemléletes példaként ismertette azokat a cseh históriás énekeket, amelyek Budát hűtlenné vált nőalakként személyesítették meg, akit I. Lipót a visszafoglalás után ismét magához fogad. Rámutatott arra is, hogy az ilyen ábrázolások a szigorúbb magyarországi Habsburg-intézkedések igazolásához is hozzájárulhattak.

[24]

[25]

[26]

[27]

[28]

[29]

A párhuzamos hatodik szekció a romlás és az orvoslás vallási jelentésrétegeit vizsgálta. **Szőke Kornélia** a lutheránus gyászbeszédekben megjelenő „romlás pohara” motívumát elemezte, amely az egyéni szenvedés mellett a háborús pusztítás és a közösségi megpróbáltatások jelképévé is vált.

Garadnai Erika, az OSZK RMNy Műhelyének munkatársa a romlás és az orvoslás irodalmi toposzainak változását vizsgálta a 17. századi vallási vitairatokban. Czeglédi István és Sámbár Mátyás polémiáján keresztül mutatta be, hogyan alakították át a protestáns és katolikus szerzők a történelmi megpróbáltatásokról szóló elbeszéléseket. Rámutatott, hogy a hitviták nemcsak teológiai nézetkülönbségeket jelenítettek meg, hanem a magyar történelem és a nemzeti sors új értelmezéseinek kialakulásához is hozzájárultak.

Martis Zsombor Czeglédi István kassai református lelkész politikai irataival foglalkozott. Az 1659-ben megjelent Az országoknak romlásárul írott könyvnek első része című munka elemzésével azt vizsgálta, miként használta fel a szerző a korszak retorikai motívumait a kassai református gyülekezet megerősítése érdekében.

[30]

[31]

[32]

[33]

Egy befejezetlen kiadás és a hazai nyomdászat lehetőségei

A konferencia záró szekciójában **Kasza Péter,** az OSZK és a Szegedi Tudományegyetem Kulcsár Péter Historiográfiai Kutatócsoportjának kutatója Bethlen Farkas monumentális *Erdély története* című munkájának kiadástörténetét vizsgálta.

A szerző halálát követően a keresdi nyomdában megkezdett vállalkozás nem jutott el a teljes mű megjelentetéséig. Kasza Péter a fennmaradt példányok, kéziratok és korabeli levelezések alapján mutatta be, hogyan próbálták a 18. századi tudósok kiadni a munkát. Kutatásának fontos eredménye, hogy a keresdi nyomtatványhoz utólag kapcsolt előszavak és ajánlások nem feltétlenül az eredeti nyomtatási vállalkozáshoz, hanem későbbi kiadási kísérletekhez köthetők.

Az előadó az OSZK-ban őrzött, nyomtatott és kéziratos részeket egyaránt tartalmazó kétkötetes történeti anyag vizsgálatával új szempontokat vetett fel a mű kézirattörténetének értelmezéséhez is.

A konferencia utolsó előadását **Perger Péter**, az OSZK RMNy Műhelyének munkatársa tartotta *Magyarországi nyomdák a török hódoltság árnyékában* címmel. A kutató a fennmaradt bibliográfiai adatok alapján tekintette át, hogyan befolyásolták a korszak politikai, gazdasági és társadalmi viszonyai a hazai nyomdák működését.

Hangsúlyozta, hogy a magyarországi nyomdák elmaradása elsősorban nem technikai természetű volt: működésüket a szerényebb gazdasági lehetőségek, a nyersanyaghiány és a korlátozott felvevőpiac határozta meg. Borsa Gedeon korábbi számításaira támaszkodva új módszertani megközelítést is bemutatott, amelyben a nyomdák feltételezett teljesítőképességét vetette össze az ismert nyomtatványterméssel.

A vizsgálat több esetben jelentős kihasználatlan kapacitást jelzett, bár az előadó felhívta a figyelmet a becslések bizonytalanságaira is. Az eredmények új lehetőséget kínálnak annak megértéséhez, milyen korlátok között működött a magyarországi nyomdászat a török hódoltság idején.

A régi könyvek új kérdéseket tesznek fel

A III. Borsa Gedeon-műhelykonferencia ismét megmutatta, hogy a régi magyarországi nyomtatványok kutatása messze túlmutat az egykori könyvek bibliográfiai azonosításán. Egy könyvkötésből előkerült néhány levél ismeretlen kiadás létezését bizonyíthatja, egy alkalmi nyomtatvány a korabeli oktatás és társadalmi kapcsolatok világát tárhatja fel, míg a történeti és vallási kiadványok elemzése a nemzeti önértelmezés változásait teheti láthatóvá.

A tanácskozás egyúttal arra is rámutatott, hogy a nemzeti könyvtár gyűjteményei és bibliográfiai műhelyei napjainkban is új tudományos felfedezések kiindulópontjai, továbbörökítve Borsa Gedeon kutatói szemléletét és szakmai örökségét.

[34]

[35]

[36]

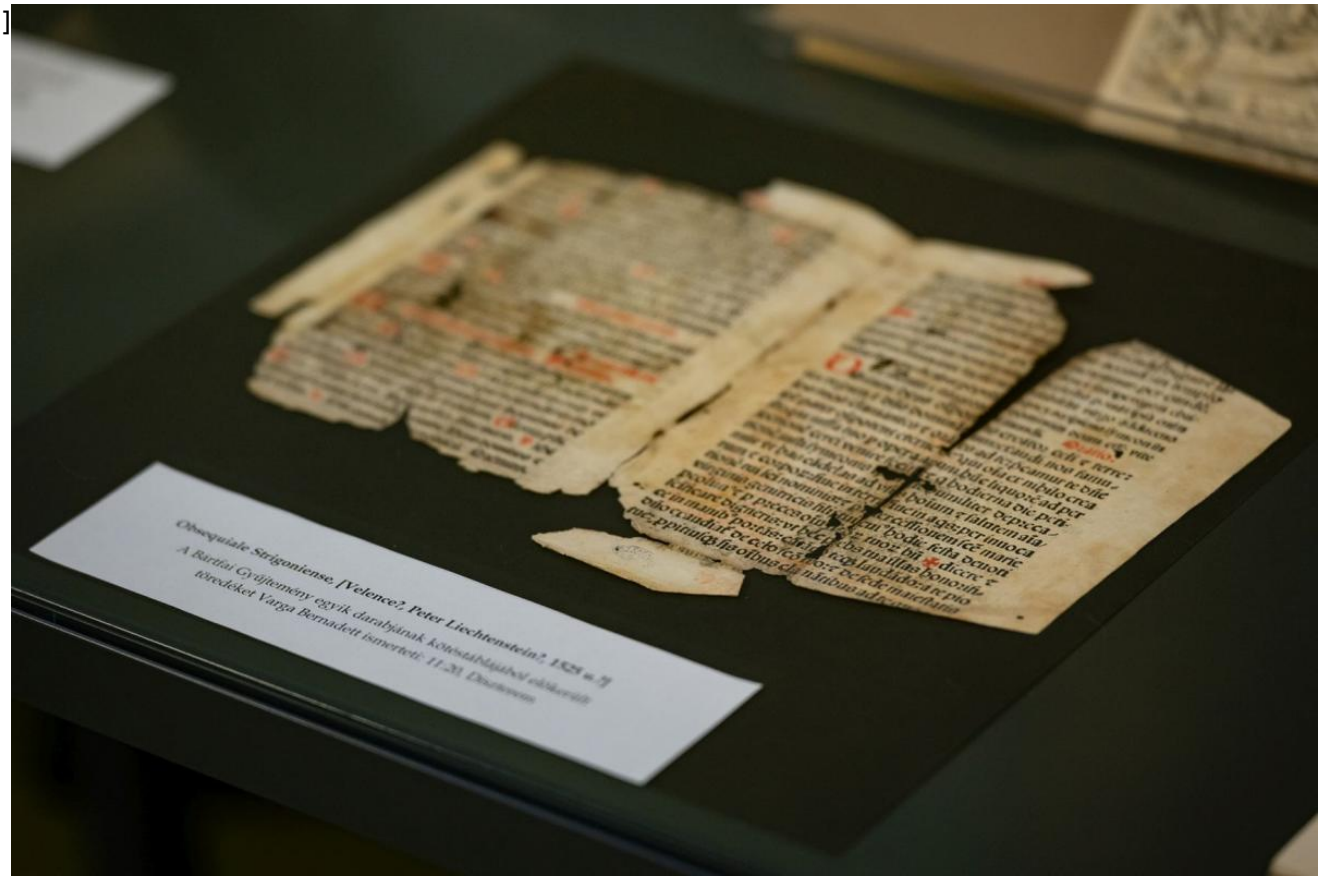

[37]

Kapcsolódó tartalom:

A konferencia programja [3]

2026/10/24 - 16:43

Source URL: https://oszk.hu/en/node/7918

Links:
[1] https://oszk.hu/sites/default/files/Borsa-Gedeon-konferencia-3_261012_foto-VAL_01.jpg
[2] https://oszk.hu/sites/default/files/Borsa-Gedeon-konferencia-3_261012_foto-VAL_15.jpg
[3] https://oszk.hu/rendezvenyek/borsa-gedeon-muhelykonferencia-3_261012
[4] https://oszk.hu/sites/default/files/Borsa-Gedeon-konferencia-3_261012_foto-VAL_06.jpg
[5] https://oszk.hu/sites/default/files/Borsa-Gedeon-konferencia-3_261012_foto-VAL_17.jpg
[6] https://oszk.hu/sites/default/files/Borsa-Gedeon-konferencia-3_261012_foto-VAL_12.jpg
[7] https://oszk.hu/sites/default/files/Borsa-Gedeon-konferencia-3_261012_foto-VAL_26.jpg
[8] https://oszk.hu/sites/default/files/Borsa-Gedeon-konferencia-3_261012_foto-VAL_16.jpg
[9] https://oszk.hu/sites/default/files/Borsa-Gedeon-konferencia-3_261012_foto-VAL_23.jpg
[10] https://oszk.hu/sites/default/files/Borsa-Gedeon-konferencia-3_261012_foto-VAL_29.jpg
[11] https://oszk.hu/sites/default/files/Borsa-Gedeon-konferencia-3_261012_foto-VAL_34.jpg
[12] https://oszk.hu/sites/default/files/Borsa-Gedeon-konferencia-3_261012_foto-VAL_42.jpg
[13] https://oszk.hu/sites/default/files/Borsa-Gedeon-konferencia-3_261012_foto-VAL_37.jpg
[14] https://oszk.hu/sites/default/files/Borsa-Gedeon-konferencia-3_261012_foto-VAL_45.jpg
[15] https://oszk.hu/sites/default/files/Borsa-Gedeon-konferencia-3_261012_foto-VAL_39.jpg
[16] https://oszk.hu/sites/default/files/Borsa-Gedeon-konferencia-3_261012_foto-VAL_54.jpg
[17] https://oszk.hu/sites/default/files/Borsa-Gedeon-konferencia-3_261012_foto-VAL_70.jpg
[18] https://oszk.hu/sites/default/files/Borsa-Gedeon-konferencia-3_261012_foto-VAL_75.jpg
[19] https://oszk.hu/sites/default/files/Borsa-Gedeon-konferencia-3_261012_foto-VAL_82.jpg
[20] https://oszk.hu/sites/default/files/Borsa-Gedeon-konferencia-3_261012_foto-VAL_81.jpg
[21] https://oszk.hu/sites/default/files/Borsa-Gedeon-konferencia-3_261012_foto-VAL_79.jpg
[22] https://oszk.hu/sites/default/files/Borsa-Gedeon-konferencia-3_261012_foto-VAL_85.jpg
[23] https://oszk.hu/sites/default/files/Borsa-Gedeon-konferencia-3_261012_foto-VAL_92.jpg
[24] https://oszk.hu/sites/default/files/Borsa-Gedeon-konferencia-3_261012_foto-VAL_94.jpg
[25] https://oszk.hu/sites/default/files/Borsa-Gedeon-konferencia-3_261012_foto-VAL_99.jpg
[26] https://oszk.hu/sites/default/files/Borsa-Gedeon-konferencia-3_261012_foto-VAL_89.jpg
[27] https://oszk.hu/sites/default/files/Borsa-Gedeon-konferencia-3_261012_foto-VAL_86.jpg
[28] https://oszk.hu/sites/default/files/Borsa-Gedeon-konferencia-3_261012_foto-VAL_105.jpg
[29] https://oszk.hu/sites/default/files/Borsa-Gedeon-konferencia-3_261012_foto-VAL_102.jpg
[30] https://oszk.hu/sites/default/files/Borsa-Gedeon-konferencia-3_261012_foto-VAL_115.jpg
[31] https://oszk.hu/sites/default/files/Borsa-Gedeon-konferencia-3_261012_foto-VAL_120.jpg
[32] https://oszk.hu/sites/default/files/Borsa-Gedeon-konferencia-3_261012_foto-VAL_73.jpg
[33] https://oszk.hu/sites/default/files/Borsa-Gedeon-konferencia-3_261012_foto-VAL_125.jpg
[34] https://oszk.hu/sites/default/files/Borsa-Gedeon-konferencia-3_261012_foto-VAL_04.jpg
[35] https://oszk.hu/sites/default/files/Borsa-Gedeon-konferencia-3_261012_foto-VAL_03.jpg
[36] https://oszk.hu/sites/default/files/Borsa-Gedeon-konferencia-3_261012_foto-VAL_56.jpg
[37] https://oszk.hu/sites/default/files/Borsa-Gedeon-konferencia-3_261012_foto-VAL_55.jpg
[38] https://oszk.hu/en/category/foszotar-es-pozicionalo/hirek
[39] https://oszk.hu/en/category/foszotar-es-pozicionalo/hirek-cimlapon